

До разової спеціалізованої вченої ради
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

ВІДГУК

**офіційного опонента — доктора юридичних наук, професора
Руслани Миколаївни Максакової
на дисертаційну роботу Лавренко Дар'ї Олександрівни
на тему «Юридичні конструкції в законотворчій
практиці України», подану на здобуття наукового ступеня доктора
доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081
Право**

Ознайомлення з текстом дисертації, наукових праць Лавренко Д.О., опублікованих за обраною темою наукової розвідки, дають підстави вважати, що представлена для підготовки відгуку наукова праця являє собою цілісне дослідження, присвячене системному аналізу природи, структури та функцій юридичних конструкцій у сучасній законотворчій практиці України.

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дисертаційного дослідження Лавренко Д.О. зумовлена тим, що в умовах інтенсивного оновлення законодавства України, його адаптації до права Європейського Союзу та цифровізації правотворчої діяльності особливого значення набуває проблема забезпечення внутрішньої узгодженості, логічності й ефективності нормативно-правових актів. Одним із ключових засобів досягнення цієї мети є використання юридичних конструкцій як спеціальних моделей нормативного регулювання, що забезпечують належну побудову правових норм, системність законодавства та передбачуваність правозастосування.

Необхідність дослідження юридичних конструкцій зумовлена також тим, що сучасна законотворча практика України характеризується значною кількістю суперечностей, прогалин, дублювання правових приписів і неузгодженості між окремими нормативними актами. Такі недоліки нерідко виникають саме через відсутність чітко сформованих або належно використаних юридичних конструкцій. Це особливо відчутно в процесі реформування конституційного, адміністративного, цивільного та інформаційного законодавства, а також під час нормативного врегулювання нових суспільних відносин, пов'язаних із цифровими технологіями, штучним інтелектом та електронним урядуванням.

Актуальність теми посилюється й тим, що у вітчизняній юридичній науці проблема юридичних конструкцій переважно досліджувалася або як складова

юридичної техніки, або як теоретична модель правовідносин. Водночас недостатньо розробленими залишаються питання їх функціонування саме у законотворчій практиці, їх ролі у формуванні галузевого законодавства, а також можливості трансформації юридичних конструкцій в умовах цифровізації правової системи.

Отже, звернення дисертантки до проблематики юридичних конструкцій у законотворчій практиці України є своєчасним і науково обґрунтованим, оскільки результати такого дослідження можуть бути використані для вдосконалення юридичної техніки, підвищення якості законодавства та забезпечення більш ефективного правового регулювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає Цілям Сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженим Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, зокрема цілі 16; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021- 2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках теми наукових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ «Теоретико-методологічні та прикладні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (реєстраційний номер 0118U100436).

Мета роботи визначена коректно. **Об'єкт і предмет дослідження** відповідають темі й укладаються у межі наукової спеціальності.

Достовірність результатів дослідження та ступінь їх обґрунтованості підтверджено їх науковою аргументованістю, що здійснено дисертанткою шляхом використання комплексної методологічної основи (діалектичний, інтегративний, аксіологічний, інституціональний, праксеологічний підходи), що, у принципі, відповідає загальнотеоретичному характеру теми. Також проаналізовано нормативну основу (Конституція України, кодифіковані акти, закони, підзаконні акти, акти ЄС) та емпіричну основу (матеріали законотворчої практики, аналітичні звіти Європейської комісії, дані з вебпорталу Верховної Ради України).

Наукова новизна основних положень і висновків дисертації полягає насамперед у тому, що вона є сучасним самостійним комплексним теоретико-правовим дослідженням, у якому акцент зроблено на функціонуванні юридичних конструкцій як інструменту юридичної техніки та на їх трансформації в умовах цифровізації правотворчості й кризового нормотворення (зокрема, через концепти «Machine-Consumable Law», цикл «Вхід → Процес → Вихід», пропозиції до ст. 34 і ст. 43 Закону України «Про правотворчу діяльність»).

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у науково-дослідній сфері, законотворчій діяльності, освітньому процесі. Окремо слід відзначити: пропозиції щодо змін до ст. 34 Закону України «Про правотворчу діяльність», а

також щодо ст. 43 цього Закону – у частині вимоги обов'язкового включення застережень про тимчасовість («sunset clause») для актів, що обмежують права або ухвалюються в умовах надзвичайних ситуацій; спробу інституційно включити європейські практики цифрового драфтингу та інтероперабельності (LEOS; Interoperable Europe Act).

Оцінка змісту і завершеності дисертаційного дослідження. Структурно дисертація Д.О. Лавренко характеризується логічністю викладу тексту, його послідовністю й збалансованістю. Розділи, включаючи підрозділи наукової праці, відповідають темі та визначеній меті дослідження, висновки обґрунтовані та містять конкретні пропозиції, рекомендації, спрямовані для досягнення мети і завдань дисертації, розвиток сучасної правової доктрини, наукових дискусій про визначення поняття юридичних конструкцій, розкриття їхньої сутності, а також про з'ясування їх функціонального призначення, зокрема через запропоновані дисертанткою науково-практичні рекомендації, щодо оптимізації використання юридичних конструкцій у сучасному правотворчому процесі та удосконалення чинного законодавства України. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та 4 додатків. У вступі аргументовано актуальність тематики дисертації, зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну основу дисертації; наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, відомості про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дослідження, охарактеризовано структуру роботи.

У розділі 1 авторка аналізує поняття, функції, класифікації та елементний склад юридичних конструкцій, а також методологію їх дослідження. Розділ 2 присвячено ролі конструкцій у формуванні галузевого законодавства (приватно-правові; публічно-правові; міжгалузеві інститути). Розділ 3 розкриває трансформаційну, стабілізаційно-адаптаційну та інтегративно-синтезуючу функції у контексті цифровізації, кризових періодів та системної модернізації.

До найбільш значущих здобутків дисертантки можна віднести такі: концептуалізацію триєдиної природи юридичної конструкції та формулювання узагальненого авторського визначення в загальних висновках; розроблення і подання «функціональної панелі»/матриці функцій юридичних конструкцій (Додаток Б) як прикладного інструменту систематизації;

розвиток цифрового напрямку дослідження через аналіз «Machine-Consumable Law» та використання LEOS в європейському нормотворенні;

запропоновану модель циклу трансформації «Вхід → Процес → Вихід» і її винесення в окремих додаток (Додаток Г) як методичну схему;

пропозицію доповнення вимог до якості нормативного тексту у Законі України «Про правотворчу діяльність» критерієм структурно-алгоритмічної придатності;

виокремлення стабілізаційно-адаптаційного блоку із залученням зарубіжного досвіду “sunset clause” як механізму запобігання затягуванню надзвичайних обмежень;

належний рівень апробації результатів на наукових конференціях та відображення основних положень у публікаціях.

Наукова новизна основних положень і висновків дисертації.

Вперше серед досліджень, присвячених тематиці юридичних конструкцій: здійснено поділ елементів юридичної конструкції на інваріантні та контекстуальні та запропоновано наочну структурну схему, де «ядро» конструкції (юридичні факти, норми, суб'єкти, призначення, наслідки) відмежовано від принципів, умов та механізмів реалізації;

обґрунтовано авторський концепт «внутрішньої будови» конструкції як поєднання явищ правової дійсності й інформації у логіко-граматичній формі чим здійснено спробу поєднати «онтологічний» і «мовно-логічний» рівні моделі;

розроблено концептуальну модель циклу трансформації юридичної конструкції в цифровому середовищі «Вхід → Процес → Вихід» (Додаток Г), що відкриває інноваційний для української теорії права напрям (поєднання юридичної техніки й цифрового драфтингу), підтриманий посиланням на європейські дослідження та LEOS).

Удосконалено:

визначення юридичної конструкції як системної категорії з триединою природою, не зважаючи на те, що подібні підходи до юридичних конструкцій як елементів юридичної діяльності та методології права вже були представлені у вітчизняній науці, зокрема у М.С. Кельмана (2016) — удосконалення визначення запропоновані дисертанткою як концепція триєдності (когнітивна модель – нормативно-технічний інструмент – метод мислення) - є вдалою інтегративною рамкою, яка дозволяє «зв'язати» теорію, техніку і методологію; класифікацію юридичних конструкцій за функціональним призначенням чим авторка підкреслила прагнення диференціювати конструкції залежно від стратегічних завдань регулювання;

систематизацію функцій юридичних конструкцій за трьома критеріями (сфера реалізації; характер впливу; ступінь абстрактності) (Додаток Б) чим проілюстровано наявність «матриці функцій» що має бути оцінено як одна з найбільш прикладних частин дисертації, з потенціалом для освітнього процесу й методичних рекомендацій;

систему функцій із виділенням трансформаційної, стабілізаційно-адаптаційної та інтегративно-синтезуючої функцій що підкреслює концептуально сильний «трикутник» модернізації (цифровізація – криза – системна єдність);

пропозиції змін до Закону України «Про правотворчу діяльність» щодо структурно-алгоритмічної придатності (ст. 34) що є прикладом застосування концепції «Machine-Consumable Law» до українського нормотворення.

Дістало подальшого розвитку:

розуміння приватного, публічного й міжгалузевого контекстів юридичних конструкцій та подвійність орієнтації (автономія волі – публічний інтерес) чим авторка демонструє намагання вийти за межі «жорсткої дихотомії» приватного і публічного права;

застосування герменевтичного, аксіологічного, конструктивістського підходів що підкреслює методологічну широту дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій авторки порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Ознайомлення з роботою Д.О. Лавренко дозволяє позитивно її оцінити, проте як і у будь-якій іншій науковій праці, тут спостерігаються певні положення, особливо сформульовані висновки, що потребують пояснення або конкретизації:

1. В анотації до роботи на с. 2 та на с. 23 дисертації авторка зазначає, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень, присвячених системному аналізу природи, структури та функцій юридичних конструкцій у сучасній законотворчій практиці України. При цьому в самій роботі здобувачка неодноразово звертається до напрацювань в цій сфері розроблених А.О. Дутко в дисертації «Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України» 2010 р., яка прямо охоплює юридичні конструкції у законотворчій практиці України. При цьому, ознайомлення зі змістом роботи Д.О. Лавренко дійсно дає змогу стверджувати про її новаторство і першість якщо би авторка звучила анонсування першості роботи до цифрового/AI-виміру, юридичних конструкцій в умовах кризових викликів (пандемія COVID-19, воєнний стан).

В цьому аспекті хотілося би почути від дисертантки пояснення її бачення заявленої в роботі наукової новизни.

2. В роботі практично не використано практику Конституційного Суду України як джерело критеріїв «якості закону» та юридичної визначеності, хоча ця практика прямо встановлює вимоги ясності, недвозначності й передбачуваності нормативних приписів як елемент верховенства права. За темою юридичних конструкцій це є методологічно базовим «каркасом» і має бути відображено у розділі про методологію й у висновках. На наш погляд, робота значно би виграла з позицій «методологічної якості та об'єктивності» якщо би її авторка інтегрувала практику Конституційного Суду України та системну практику Верховного Суду щодо юридичної визначеності, ясності, недвозначності та передбачуваності норм як ядра критеріїв «якісної юридичної конструкції».

3. Дисертаційне твердження про недостатню розробленість поняття «юридична конструкція» у вітчизняній доктрині (цитую: «поняття «юридична

конструкція» у вітчизняній правовій доктрині залишається однією з найменш розроблених категорій» с. 18 дисертації) є надто категоричним і напевно потребує корекції з огляду на масив наукових праць щодо цього питання (Бойко Г.І., Дзейко Ж.О., Дутко А.О., Зінченко О. В., Кельман М.С., Підгорського Б.М. та ін.).

4. Якими критеріями Ви доводите, що саме визначений Вами набір «інваріантних елементів» (юридичні факти, норми, суб'єкти, функціональне призначення та юридичні наслідки) є універсальним для будь-якої юридичної конструкції? (с. 23–24 дисертації).

5. Наведіть один конкретний приклад юридичної конструкції в чинному українському законодавстві, яку можна «декомпонувати» за Вашою цифровою моделлю «Вхід → Процес → Вихід» без втрати нормативного змісту (с. 151; 154; 208 дисертації).

Водночас, зазначені зауваження мають загалом рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження, можуть бути враховані авторкою у подальших наукових розвідках і правозастосовній практиці.

Положення та висновки, відображені в дисертаційному дослідженні, вирізняються науковою новизною й обґрунтованістю. У своїй сукупності вони є вагомим внеском у вітчизняну правничу науку. Викладені у дисертації Д.О. Лавренко наукові положення, висновки і рекомендації є науково обґрунтованими, базуються на використанні багатоаспектних поглядів на їх теоретичну значущість і практичну цінність. Вивчення роботи дозволяє стверджувати, що поставлені дисертанткою завдання успішно виконано, що дозволить теоретично переосмислити існуючі підходи до об'єкту дослідження, зробити внесок в науково-практичну дискусію щодо поняття, природи, структури та функцій юридичних конструкцій у сучасній законотворчій практиці України з урахуванням євроінтеграційних процесів, кризових викликів та цифровізації.

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих наукових працях авторки. Основні положення та висновки проведеного дослідження викладені у 12 публікаціях дисертантки, а саме: 6 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях, що відповідають вимогам МОН України, а також 6 тез наукових доповідей у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам. Дисертація Дар'ї Олександрівни Лавренко «Юридичні конструкції в законотворчій практиці України» є завершеною самостійною науковою працею, в якій отримано ряд нових науково обґрунтованих результатів, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання із уточнення змісту поняття юридичних конструкцій, розкриття їхньої сутності, видової диференціації цього поняття, а також з'ясування їх функціонального призначення й розробки на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації використання юридичних конструкцій у сучасному правотворчому процесі, що в сукупності має важливе значення для галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право.

За ступенем наукової новизни й аргументованістю матеріалу, висновків і пропозицій це завершене дослідження, що відповідає спеціальності 081 Право. Робота підготовлена державною мовою з дотриманням наукового стилю. Викладені авторські підходи, сформульовані положення, пропозиції й рекомендації, належним чином пояснюються дисертанткою, мають практичне значення. Таким чином, дисертаційна робота «Юридичні конструкції в законотворчій практиці України», подана на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право, є самостійним завершеним науковим дослідженням, що має істотне значення для розвитку юридичної науки, відповідає вимогам, встановленим у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 та у Наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) від 12.01.2017 р. № 40, а її авторка - Лавренко Дар'я Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент -

виконувач обов'язки завідувача кафедри

конституційного, адміністративного та трудового права

Національного університету «Запорізька політехніка»,

доктор юридичних наук, професор

Руслана МАКСАКОВА

Підпис Руслани МАКСАКОВОЇ засвідчую

Проректор з НТР та МПР

Курішова Р.А.